

פסקים והלכות

מאת הרב יוסף אביטבול שליט"א מח"ס שערי יוסף

שאלות המצויות בדברים האסורים משום סכנה

ובמקומות שמכילים אוכל לקראת סוף הלילה כיון שמתעסקים כעת באוכל אינם בכלל האיסור של שום בצל וביצה שלנו.

ה. אם התבשרו, או טוגנו אין איסור, ולכן בצל מטוגן או חביתה או שום מטוגן/אפוי מותר להשהותו בלילה, אך רבים מחמירים בביצה קלופה, ולכן לכתחילה ישים עליה מלח או פלפל, או שנמצאת בתוך סיר כגון בטולשנ'ט וכדו' אינו בכלל האיסור ומותר לכתחילה. [בשו"ת בית שלמה (חיו"ד ח"א סי' קנ"ט) כתב, שהסכנה האמורה בש"ס היינו דוקא שהם חיים, וכן כתב במנחת פתים (ריש סי' קט"ז). ובזבחי צדק (סי' קט"ז ס"ק סא) ואמנם בשו"ת יב"א (שם אות ד') הביא מש"כ הרב המגיה בשו"ת מהרשד"ם ח"ד סי' קמח מבואר שאף בביצה מבושלת יש סכנה, ע"ש. וכן כתב בשו"ת יד מאיר (סי' י"ט) והו"ד בדרכ"ת (סי' קט"ז סקע"ד). אך למעשה נראה כיון שמדברי גדולי הפוסקים מבואר להתירא והרי הם נשטנו אינם בכלל האיסור, וכן הו"ד החזו"א באורחות רבינו (ח"א עמ' שעו) וכ"כ לדינא בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן קסט, ח"ו סי' קי"א סק"ו) ע"ש, ונתבאר בארוכה בשערי יוסף (שם סימן קע"ד) שיש מחמירים בביצה, ולכן נכון לשים מלח או ביצים.

ו. כל האיסור בבצל לבן, אבל בצל ירוק אינו בכלל האיסור של בצל שעבר עליו הלילה, אבל בצל סגול דינו כבצל רגיל שעבר עליו הלילה, [כיון שבבצל ירוק לא שייך ענין של "קילוף", וכן הו"ד החזו"א (מעשה איש ח"ב עמ' רמו) וכן הורה הגריש"א והגרש"ק גרוס והגרש"ז אלמן, וכן שמעתי מהגרע"פ].

ומ"מ בדיעבד אם בישל בצל או שום שעבר עליו הלילה, רבים מתירים לאוכלו. [ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז חאו"ח סי' מ"ד שאלה ד') כתב שהטור והשו"ע השמיטו דינים אלו כי א"א תמיד להזהר בזה ועינינו הוראות שלא ניזקו בזה, וכן הגר"ש דבילצקי זצ"ל (הסכמה לספר אנציקלופדיה לכשרות המזון) הסתפק אם יש לאסור לאחרים, ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו שם) כתב שבדיעבד מותר, וכ"כ בהליכו"ע (ח"ז עמ' ריד) ויש נזהרים שלא לאוכלם אף בדיעבד, כיון שהם מביאים למחלה הנוראה, [וכמ"ש בשו"ת דברי יציב (חיו"ד סימן לא) וכן מוט בשם הגר"ז מבריסק] ולכן מי שזורקם ולא אוכלם אין בזה משום איסור כל תשחית, [כיון שהוא מחשש סכנה, וחמירא סכנתא מאיסורא, וכ"כ בשו"ת אשר השיב (ח"ג סי' קפא) בשם הגר"י].

ומ"מ סכין שחתכו בו בצל שעבר עליו הלילה, אין צריך להגעילו, ואף שהבצל אסור באכילה, ובדבר חריף נבלע בדוחקא דסכינא, [בשו"ת שבט הקהתי (ח"ד סימן רג) כתב כמה צדיים לקולא ועוד שעיקר האיסור נראה בדוחקא לפי חלק מהראשונים הוא רק משום השמנונית].

גילוי בזמנינו

שאלה: האם צריך להקפיד על גילוי בזמנינו.

תשובה: בזמן חז"ל אסור לשתות משקים מגולים, מחשש שמא שתה מהם נחש, אבל בזמנינו שאין נחשים מצויים אין איסור לשתות משקים מגולים וכן מנהג העולם. [איתא במשנה בתרומות (פ"ח מ"ד) "שלשה משקין אסורין משום גילוי המים והיין והחלב". ובטעם האיסור מבואר בגמ' בע"ז (דף ל:) שמא שתה מהם נחש והטיל בהם ארס. וכן כתב ברמב"ם (הלכות רוצח ושמירת נפש פי"א ה"ו), ולכן בזמנינו כתבו בתוס' (עז לה. ד"ה חדא קתני, ביצה ו.ו) שבזמנינו כיון שאין מצויים נחשים אין לחשוש במשקה שהיה מגולה. וכן כתב הרשב"א בתורת הבית (ב"ג ש"ה) וכן פסק בשו"ע (י"ד סימן קטז ס"א)].

אך לדעת הגר"א והחזו"א שיש להקפיד אף בזמנינו שלא לשתות משקים מגולים, אף אם נתגלו כמה שניות, שבו נחש קטן יכול לצאת מתחת אוזן הכלי ולשתות ולחזור למקומו. [פת"ש (שם סק"א) הביא דברי הש"ל"ה (עט ע"ב) שמכל מקום שומר נפשו ירחק מזה. וכן הו"ד הגר"א במעשה רב (סימן צה). וכן הו"ד החזו"א בקונטרס הזכרונות (סימן לה אות א') ושאף בספק גילוי

אכילת שום וביצה קלופים שלנו

שאלה: האם יש איסור לאכול שום וביצה ובצל קלופים שעבר עליהם הלילה, בזמנינו שלא שורה רוח רעה.

תשובה: אף בזמנינו אסור לאכול ביצה קלופה או שום קלוף או בצל קלופים שעבר עליהם הלילה, [וכדאיתא בגמ' בנדה (דף יז ע"א) ו"האוכל מתחייב בנפשו". ואף שלא נפסק ברמב"ם ובשו"ע (וכמו שהעיר בעין משפט שם שמ"מ בודאי שצריך להזהר בזה), והובא בתוס' (שבת קמא. סוד"ה והני, וביצה יד. ד"ה איכא), ובסמ"ק (מצוה קעא), ובארחות חיים (סוף הלכות מעקה), כל בו (סימן קיח), לקט יושר (יו"ד דף ו'), אגודה (נדה פ"ב אות ט'), פר"ח (יו"ד סי' קט"ז סק"ט), ושל"ה הקדוש (שער האותיות קדושת האכילה אות סד), שו"ע הרב חו"מ (הל' שמירת הגוף והנפש ס"ז), ליקוטי הלכות (נדה ז.) שו"ת מהרש"ם (ח"ד ס"ו סק"מ), בא"ח (ש"ב פרשת פנחס ה"ד), ובבן יהוידע (נדה שם), שו"ת אג"מ (חיו"ד ח"ג סימן כ)].

אך מצינו כמה אופנים שאין איסור, ויסוד טעם ההיתר לכולם, כיון שהוא סכנה סגולית ולא סכנה טבעית, ובסכנה סגולית אין לנו אלא מה שאסרו חז"ל.

א. אם השום והבצל נשארו עם מעט קליפה או שורשיהם, ואף לא חצי מהקליפה, אין איסור, כיון שאינם בכלל קלוף. (עי' גמ' נדה שם, ובשו"ע הרב חו"מ הל' שמירת הגוף ונפש סק"ז, והגהות יעב"ץ נדה שם, בא"ח ש"ב פנחס ה"ד) [ולכן ביצה שנשדקה אין איסור, כיון שנשארו עליה חלק מהקליפה].

ב. אם השתנו כגון אבקת שום או גבישי שום וכדו'. [אף שיש שהחמירו בכך, שהרי הוא שום מגולה (שו"ת אור לציון חיו"ד פרק טז תשובה כו שו"ת משנה הלכות ח"ב סכ"ב וחמירא סכנתא מאיסורא ע"ש, חוט שני סכנה עמ' עז)], אך למעשה מצינו בפוסקים כמה טעמים להתיר בזה כיון שנעשה כאבקה ועפר, אין זה בכלל שום גלוי, (הגר"ש וואזנר זצ"ל קובץ מבית לוי יו"ד עמ' צב ע"פ הדרכי תשובה סי' קט"ז סקע"ד. ובשו"ת שבט הלוי ח"ו סדי' קיא אות ז' שאין להחמיר בזה ולאסור מן הדין, ושו"ת אג"מ חיו"ד ח"ג ס"כ ובשו"ת באר משה ח"ג סי' קט"ז שו"ת יב"א ח"ב חיו"ד סימן ז' שמוותר לכתחילה). ופנים חדשות באו לכאן. (שו"ת שבט הקהתי ח"ב סימן רמז אות א'). ולכן אף שום מגורד אין איסור, כיון שהוא השתנה, אינו בכלל האיסור.

ג. אם מערב אותו בדבר אחר, כגון בצל בסלט [והבצל מעורב בכל הסלט ולא רק מונחים מעל], ואף די במלח או פלפל או שמן. וכן לחם שום, אינם בכלל הסכנה, [וכמ"ש בסמ"ק (סי' קע"א) בשום שמעורב בו לחם, וכה"ח (שם ס"ק צ"ב) ובקונטרס הזכרונות (סימן לה אות כב) בשם החזו"א שביצה שמעורב עם לחם אין איסור, ובדינים והנהגות (או"ח פי"א אות י') שע"י תערובות הוא נחשב כמאכל אחר ולא אסור אלא ביצה שעבר עליה הלילה, ע"ש, וכ"כ בשו"ת יב"א (שם אות ז') וכ"כ בשו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' קכ"א אות ג) ואמנם יש שציידו להחמיר לכתחילה היכא דאפשר ע"י בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' רנ"ו)]. ואפשר שאף אם מעורב מים בתוך סיר מרק, דינו כהתערבו, כיון שלא נשארו לבד, אינם בכלל האיסור. [ואין להחמיר שדינם ככבוש, ובפרט שנחלקו בכך הראשונים שיל"א שאין שורה רוח רעה בזמנינו, וכמ"ש במרדכי (שבת סימן תסא) ור"ת (תוס' חולין דף קז: יומא דף עז:) וכן נראה ממש"כ בספר הרוקח (מצווה רצו) ואכמ"ל].

ד. רק אם שהו כל הלילה אסור, אבל אם שהו חצי לילה, כגון רק בערב או מחצות לילה עד עלות השחר, מותרים באכילה, כיון שלנו היינו שהיו גלויים כל הלילה [שו"ת דברי יציב (חיו"ד סימן לא אות יג) ודרכ"ת (סי' קט"ז סקע"ד) והגר"ח בקי"ח התורה (ח"א עמ' קסה) שכן מוכח ממשנה בטהרות (פ"ח מ"ג) ובאמרי יעקב (חו"מ שו"ע הרב שם) שו"ת אור לציון (ח"א חיו"ד פרק לו תשובה כה) ועוד] אך יש מחמירים בכך כיון שהרוח רעה שורה בתחילת הלילה ולכן אף אם שהו בסוף הלילה הם בכלל האיסור [שולחן יוסף (יו"ד אות ל') בשם הגרע"י, שו"ת שבט הקהתי (ח"ב סי' רמ"ז אות ב') ונתבאר בארוכה בשערי יוסף תשובות בד' חלקי השו"ע סימן קעג]. ועכ"פ נראה במטבחים

יש לאסור. ובטעם הדבר שאף שאין טעם האיסור קיים, מ"מ יש עוד טעמים שלא נזכרו בחז"ל, וע"כ בספר שמירת הגוף והנפש (עמ' קפז).

ומ"מ אף בזמנינו במקומות שמצוי נחשים כגון בישובים וכדו' ראוי להקפיד בכך. [וכן בקידוש והבדלה, שאין לעשות על יין שהיה מגולה משום הקריבהו נא לפחתך (ש"ע או"ח סי' רע"ב ס"א ומשנ"ב שם סק"ג) ובדיעבד. מותר].

ואף המקפידים בגילוי [או במקומות שמצוי נחשים שצריך להקפיד משום גילוי], ומצינו כמה אופנים שאין איסור גילוי.

א. כל האיסור גילוי הוא רק מים, יין, חלב [בהמה/אם] דבש נוזלי. אבל בשאר משקין כגון שמן ושאר מי פירות, אין בהם חשש גילוי. [כמבואר במסכת תרומות (פ"ח מ"ד) ובחולין (דף מט ע"ב) וכן נראה מהשמטת הרמב"ם (פי"א מהלכות רוצח ושמירת נפש ה"ז)] ולכן פטל תה קפה וכדו' אין בהם משום גילוי כיון שנשתנה טעמם [כמבואר ברמב"ם (שם ה"י)]. והחזו"א הקפיד לעצמו אף בתה ולבן מגולים. [קונטרס הזכרונות שם ואת' ובהערה 21 שהגר"ח הקמיר אף בפטל מזוג במים].

ב. כל האיסור גילוי הוא בשיעור עובי אצבע קטנה של תינוק בן יומו, אבל בפחות מכך [כגון קומקום חשמלי שיש בו נקבים קטנים או נקב בשקית חלב] אין איסור גילוי, אין בזה משום גילוי, [עי' רמב"ם (שם ה"י) ובכס"מ (שם)].

ג. במשקין פתוחין במקרה או בארון וכדו', אין בהם משום גילוי, כיון שהמקרה או הארון סגורים. [מדברי הרמב"ם נראה דאסור, אמנם בכה"ח (סי' רע"ב סק"ד) מבואר להיתרא, וכן התייר החזו"א (שם) ואפשר שמפני הקור אינו מצוי].

ד. אם מכסה את הכוס מים בנייר וכדו' אינו נחשב גילוי, [עי' ירושלמי (תרומות פ"ח ה"ג) שאם מכסה אסור, אמנם בתוספתא (תרומות פ"ז ה"ב) מבואר שדי בכיסוי, וכן הורה החזו"א והו"ד בקונטרס הזכרונות (שם אות ה')].

אוכלין ומשקין שהיו תחת המיטה

שאלה: אוכל שהיה מתחת המיטה האם מותר בדיעבד באכילה.

תשובה: לכתחילה אין להניח אוכלין או משקין תחת המיטה, [בגמ' בפסחים (דף קיב ע"א) שאוכלין ומשקין שהיו מתחת המיטה אפילו מחופים בכלי ברזל אסור לאוכלם, כיון שרוח רעה שורה על האוכלין. וכ"כ בר"ן (שם) וכן פסק בשו"ע (סי' קט"ז ס"ה) ובספר חסידים (סימן תנח), ואמנם ברמב"ם (פי"ב מרוצח ושמירת הפש ה"ה) כתב שהטעם שמא יפיל בו המזיק דבר ואינו רואהו, והראב"ד כתב להעיר בדבריו שהטעם הוא משום רוח רעה, וכמבואר בגמ'].

ואסור להניח אוכל או משקה בין מגולה ובין מכוסה, [ואף שיש מקילין בכך וכמ"ש בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' רב) ועוד, למעשה מחמירים בכך כפשוטו דברי הגמ', כיון ששורה רוח רעה, וכמ"ש בש"ך (שם סק"ד) בשם הב"י שאף מכוסים אסור וכ"כ בשו"ת רב פעלים (ח"ב חיו"ד סי' יג')].

מ"מ בדיעבד אם הניח אוכלין או משקין לא נאסרו, [למעשה מצינו כמה טעמים שאינו נאסר. **א.** בחידושי רעק"א (יו"ד שם) כתב בשם השבות יעקב (ח"ב סי' ק"ה) שהוא רק אזהרה בעלמא אבל בדיעבד אינו נאסר, והו"ד בפת"ש (שם סק"ד) וכ"כ בשו"ת ערוגת הבושם (סימן ו' אות א') וכל"כ בהגהות יד אפרים (עשה"ע שם) שכל זה רק אזהרה לכתחילה ובדיעבד מותר. וכן הורה החזו"א [קונטרס הזכרונות (סי' לה ס"ט) וכן האריך בשו"ת יב"א (ח"א חיו"ד סי' ט) ועוד, **ב.** כיון שיש אומרים שבזמנינו אין רוח רעה, וכנ"ל לגבי שום ובצל ביצה, **ג.** בפרט באוכל שאינו מבושל וכדברי השו"ע שכל האיסור הוא דוקא בתבשיל **ד.** יש מקילים אם המאכל מכוסה, ע"פ הרמב"ם **ה.** באשל אברהם מבוטשטוש בספר מילי דחסידותא (סי' תנח) כתב שכל האיסור והחשש רק במיטה שבה תשהמ"ט, ואף שלא נקטינן כן לכתחילה, ומ"מ בתור צירוף מקילים לכתחילה, **ו.** כדן מאכל שנגעו בו קודם נט"י של שחרית ששורה עליו רוח רעה שכתב במשנ"ב (סי' ד' סק"ד) מ"מ אינו אסור באכילה אלא די בהדחה וה"ה הכא, וכ"כ הגר"ח קונטרס הזכרונות (שם ס"ט)]. ויש מחמירים שלא לאוכלם. [וכמ"ש בבית אדם (סי' סג) בשם הגר"א, ובפת"ש (שם סק"ה) ובברכ"י (שם) והו"ד בכה"ח (שם סק"ד) וכ"כ בבא"ח (ש"ב פנחס ה"ד) ואמנם עי' בכתר ראש (סי' פ') שהגר"א החמיר לעצמו, וכן החמיר החזו"א לעצמו [קונטרס הזכרונות (שם) וכן נהג הגר"ח (אלא ד"א פס"ס)].

ואף המחמירים שלא לאכול אוכל שהיה מתחת המיטה, מ"מ מצינו כמה אופנים שאין איסור ומותרים באכילה לכתחילה.

א. אם לא היו מתחת מיטה שרגילים לישן עליה, כגון מתחת כסא או ספסל, או ספה וכורסה, ולכן מאכלים הנמצאים בתוך תא מטען של אוטובוס או מטוס וכדו' וישנים באוטובוס, אין איסור של אוכלין ומשקין מתחת המיטה [כפשוטו דברי הגמ' והשו"ע שכל האיסור באוכל מתחת המיטה, וכן נראה מדברי הירושלמי (תרומות פ"ח ה"ג) ועוד כיון שחולק רשות לעצמו, וכן הו"ד הגר"ש וואזנר בקובץ מבית לוי י"ד], ויש שנהגו להחמיר אף בכל מיטה אף שלא רגילים לישן עליה [בא"ח (שם), שו"ת בנין עולם (סי' לג) בשם הגר"א, ומ"מ במטוס קל טפי כיון שיש אומרים שכל החשש הוא משום כישוף וכמ"ש בדרכ"ת (שם סק"ז) ולפי"ב במטוס שאינו מחובר לקרקע שאין כישוף אין חשש, ובשו"ת צ"א (ח"י סימן לה) שבאוניה אין איסור, וכמ"ש ביפה ללב (ח"ג חיו"ד סי' קט"ז סק"ה) שאין רוח רעה שורה אלא בדבר העומד ע"ג [קרקע ממש ע"ש].

ב. אם הניחו אוכל במיטת קומתיים במיטה התחתונה אין איסור של אוכל מתחת המיטה, אם יש י' טפחים ביניהם, כיון שדינו כרשות אחרת.

ג. אם הניח אוכל תחת עגלת תינוק, אין בו רוח רעה שעגלה אינה נחשבת כמיטה. [וכנ"ל שיש אומרים שרק במיטה הראויה לתשמה"ט, וגם י"א שדוקא שמונח ע"ג [קרקע כמ"ש בפה ללב, ועוד שכל האיסור רק במטה ולא בעגלה, וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' קיז) ובשו"ת אז נדברו (ח"ד סי' ע"ב) ועוד שאין רוח רעה לקטן עי' שו"ע או"ח (סימן ד' ס"ב)].

ד. אם היה מאכל שהיה בכיסו וישן עליו, מותר לאוכלו לכתחילה כיון שלא היה מונח תחת המיטה, וכנ"ל, ויש מקילים שתחת המזרון או בין הכר לכסת מותר כיון שרוח רעה שורה רק מתחת המיטה ומתחת למזרון אינו חשוב מתחת למיטה. [שו"ת שלמת חיים (ח"ב סימן ז') ושו"ת שבט הקהתי (ח"ב סי' מ"ד)].

ה. אם היה מתחת המיטה בזמן שלא ישנו עליה אין איסור, כיון שכל האיסור הוא רק מחמת רוח רעה ששורה בשעת השינה, [ויש שהחמירו בכך, וכמו שהו"ד הגר"א שטיינמן זצ"ל באילת השחר (עמ"ס פסחים נדפס בקובץ ישורון חלק ל"ט) שלא דוקא, אם ישן אלא הקפידא שמנוח אוכלין ומשקין תחת המטה. וכלשון הגמ' "תחת המיטה" ולא אמרו "תחת הישן"].

ו. אם היה לזמן קצר מתחת המיטה כגון שהכניסו והוציאו מיד, אין איסור. [החזו"א והו"ד באורחות רבינו (ח"ד עמ' מה) אמנם החזו"א לא אכל ממאכל זה].

ז. כל האיסור רק במאכל מבושל ולא במאכל חי, ויש מחמירים אף במאכל חי [מדברי הירושלמי (תרומות פ"ח ה"ג) נראה שכל האיסור רק בתבשיל ולא במאכל חי, ואמנם מדברי הגמ' בפסחים נראה דאין חילוק בזה, אך ממש"כ בשו"ע (שם ס"ה) "תבשיל או מקים תחת המיטה" ומשמע שהאיסור הוא בתבשיל ולא במאכל חי. ובפר"ח (שם סק"א) כתב שפסקין כהירושלמי בעניני סכה אפילו לקולא, וכתב בספר שמירת הגוף והנפש שאפשר שהיו יותר בקיאים בעניני סכה, ואמנם הבינת אדם (כלל ס' ס"ג) כתב בשם הגר"א שה"ה באוכל חי כגון בצונן והו"ד בפת"ש (שם סק"ה)].

ח. בדבר שאינו אוכל אין איסור, ולכן תרופות שהיו מתחת המיטה אינן נאסרות, משום שאינם אוכל. [פשוט, וכ"כ בשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סי' רמה) וכן שמעתי מגדולי ההוראה].

ט. כל האיסור הוא דוקא באכילה, אבל להנות ממנו מותר, ואף לקיים בו מצוה כגון להדליק נרות חנוכה בשמן זית שהיה מתחת המיטה או ליטול לולב שהיה מתחת המיטה כיון שאינו בכלל אוכל, [עי' במש"כ בשערי יוסף חנוכה פרק ו', ובשערי יוסף ארבעת המינים, ומ"מ הגר"ח הקמיר אף בכך (עי' נזר החיים עמ' פה)].

י. אף המחמירים שלא לאכול, החמירו על עצמם שלא לאכול, אבל מותר להביא לאחרים או לעניים לאכול, ואין צריך לומר להם שהמאכל היה מתחת המיטה. [קונטרס הזכרונות (שם) בשם החזו"א, וכן השיב הגר"ח ק' [קונטרס תא שמע ח"ב עמ' רג] ויש שהחמירו בכך. [הגר"א, בתוספות מעשה רב (סק"ה) שאין ליתנו אף לגוי].

יא. כלי אוכל שהיו מתחת המיטה מותר להשתמש בהם. [ברבינו גרשום (ב"ב נח) כתב להחמיר בכך, אך מדברי הגמ' והשו"ע נראה שאין איסור רק באוכל, ונתבאר בדברי יוסף עמ"ס פסחים בארוכה].

לתרומות להדפסת הגליון ולהצטרפות לרשימת

התפוצה הערות והוספות

לשאלות בהלכה

058-3233587

או באימייל: a921434567@gmail.com